

Janice McNab

Multiple Chemical Sensitivity – The Isolation Paintings

Commentaar van Moira Jeffrey

Een gele tafel staat voor een met stof bedekte radiator. Op de tafel liggen stapels beschermende handschoenen en staat een vrijstaande kookplaat. Een zwarte elektriciteitskabel kronkelt zich een weg over het kale pleisterwerk van de muur. Deze mistroostige woonruimte draagt de titel *Anne's Kitchen*, maar lijkt toch onmogelijk ver af te staan van vertrouwde gemakken als voedsel en warme huiselijkheid.

In 1998 reisde de Schotse schilder Janice McNab naar de Verenigde Staten om onderzoek te doen voor een nieuwe serie schilderijen. Het was het begin van een politieke reis die ze later zou omschrijven als een “slow-dawning shock”, een schok die langzaam, maar zeker doordringt. In New Mexico had ze afgesproken met een aantal mensen die zich als gemeenschap hadden afgezonderd van de samenleving. Ze leden aan Multiple Chemical Sensitivity (meervoudige chemische overgevoeligheid), een chronische aandoening waarbij door chemische vergiftiging het immuunsysteem wordt verwoest. Ooit hadden ze een gewoon, stedelijk leven geleid – met een kantoorbaan, een partner, kinderen –, maar moesten nu een teruggetrokken, geïmproviseerd bestaan bij elkaar schrapen in de woestijn. Ze woonden daar in hun caravans en zelfgebouwde hutjes om te voorkomen dat symptomen als benauwdheid en extreme vermoeidheid getriggerd zouden worden door blootstelling aan de chemicaliën die afgegeven worden door hedendaagse meubels, elektronica en schoonmaakmiddelen. Eenmaal terug in het Verenigd Koninkrijk ging McNab op zoek naar andere patiënten. Zo was er de bejaarde Fabienne die, gehuld in een verschoten ochtendjas, al twintig jaar niet meer haar gesloten voordeur uit was geweest. En Anne, die haar huid beschermde door handschoenen te dragen en het behang en de verf van haar muren had gestript om zich te behoeden voor immuunreacties. Hoewel deze mensen genoodzaakt waren te leven volgens zeer strenge, beperkende principes – in isolement en vaak in gedwongen armoede – communiceerden zij wel met elkaar om specialistische kennis uit te wisselen en anderen in dezelfde omstandigheden te ondersteunen.

In 2001, toen ik voor het eerst over deze schilderijen schreef, deed ik dat met een gevoel van woede en machteloosheid. Dit waren geen individuele portretten, maar eerder het vleesgeworden landschap van het neoliberalisme waarin lijden geminimaliseerd, geprivatiseerd en gedomesticeerd werd. Ontsnappen aan de voorwaarden van Het Kapitaal leek onmogelijk in deze werken. Deze vrouwen waren gewond geraakt op de werkvloer, door bestrijdingsmiddelen voor huishoudelijk gebruik, door blootstelling aan landbouwchemicaliën, of door andere mysterieuze en onbekende blootstellingen in het dagelijks leven. Vaak hadden ze te horen gekregen dat hun symptomen psychologisch waren, maar uit de schilderijen van McNab kon ik zelf opmaken dat het kapitalisme de veroorzaker was van hun ziektebeeld.

In haar werkwijze was McNab zich zeer bewust van het complexe beleid dat ze moest voeren om deze mensen in beeld te kunnen brengen, en het omzichtig verkrijgen van de toestemming die ze nodig had om hun verhalen te mogen vertellen. Ze heeft eens beschreven welke rituelen noodzakelijk waren om ze te kunnen ontmoeten: het gebruik van parfumvrije zeep en shampoo, het wassen van haar kleding in natriumbicarbonaat voorafgaand aan de ontmoetingen, het afzien van bezoeken aan haar schildersatelier voor het geval dat eventueel achtergebleven terpentijndampen een allergische reactie zouden uitlokken. Dit alles komt ons tegenwoordig bekend voor. De moeite die we moeten nemen om er zeker van te zijn dat we niet per ongeluk onze bejaarde familieleden vermoorden, of de bezoeken op afstand aan een vriend of vriendin met een onderdrukt immuunsysteem – het zijn een soort schaduwvormen van genegenheid en ontwijking. Heftige publieke debatten over het dragen van mondkapjes, het bewaren van sociale afstand en de inperking van vrijheden worden overschaduwed door alledaagse rituelen zoals herhaaldelijk handenwassen, door publieke ruimtes die nu gevuld zijn met de penetrante geur van desinfecterende handgel en bleekmiddel, door ons publieke discours rond de taal van bezorgdheid en samenzweringen, of door de retoriek van zelfzorg en zelfgenezing.

De Amerikaanse dichter Anne Boyer, die voor een eerder boek een tierende klaagzang had geschreven over haar ervaringen in de kankerzorg binnen het Amerikaanse medische zorgsysteem, publiceerde in maart 2020 – tijdens de eerste, schokkende weken van de

coronaviruspandemie – het essay *This Virus*. In dit werk herinnert ze ons eraan dat de toenemende angst voorafgaande aan de pandemie noodzakelijk was geweest. “Angst leert ons hoe we voor elkaar moeten zorgen”, schrijft ze. “We vrezen dat iemand die ziek is nóg zieker wordt, of dat iemand die arm is een nóg ellendiger leven krijgt. En omdat we bang zijn voor een variant van het menselijk bestaan waarin iedereen uitsluitend voor zichzelf leeft, doen we er alles aan om elkaar te beschermen. Ik ben absoluut niet bang voor dit soort angst, omdat angst een essentieel en noodzakelijk onderdeel van liefde is.”

Kunnen we ons eigenlijk nog wel voorstellen hoe de maanden februari, maart en april eruit zagen nu we ons aan deze kant van de eerste golf van de pandemie bevinden? Kunnen we ons nog herinneren hoe de niet-waarneembare overdracht van het virus zichtbaar en waarneembaar werd en verschrikkelijke gevolgen had? Bij het binnentreden van verzorgingshuizen in Madrid kwamen Spaanse legereenheden erachter dat de ouderen er zonder getuigen en zonder begeleiding achtergelaten waren om in eenzaamheid te sterven. Satellietbeelden onthulden dat er buiten de stad Qom in Iran massagraven waren gedolven. Beverige beelden opgenomen met een nachtcamera lieten zien hoe militaire konvooien kisten aan het verplaatsen waren vanuit Bergamo in Noord-Italië, omdat de mortuaria en begraafplaatsen daar overvol waren.

Schoonmakers zonder vast contract werden in het Verenigd Koninkrijk door het Ministerie van Justitie aangemerkt als mensen met een essentieel beroep en moesten voor hun werk lange reizen maken met het openbaar vervoer. Sommigen van hen werden ziek. Het ging hier om migranten die de lege kantoren moesten schoonmaken van medewerkers die naar huis waren gestuurd om vanachter hun laptops te werken en Zoomsessies te houden vanuit hun logeerkamers. Over de hele wereld hebben we kunnen zien dat de pandemie een accelererende kracht heeft. Het virus is een snelwerkende brandstof die de decimerende werking aanwakkert van langzaam smeulende misstanden zoals armoede, racisme, en slechte en onzekere woon- en werkomstandigheden. De activistische bewegingen die sinds de lockdown in de Verenigde Staten en Europa opnieuw de kop op doken, zoals solidariteitsnetwerken, weerspiegelen niet alleen de heersende woede en wanhoop, maar ook de urgente noodzaak om angst om te vormen tot liefde.

Iets zichtbaar maken heeft niet altijd betrekking op het kijken naar iets nieuws. Soms gaat het over het transformeren van onze weigering om iets te zien wat er al was. Een werkelijk onderzoeksveld, of gezichtsveld, wordt niet gekenmerkt door een blik die gericht is op de buitenwereld, maar door het vermogen om *overal* waar zij zich aandienen patronen te herkennen en kennis te vergaren. Door opnieuw te kijken naar McNab's verontrustende archief vol schaduwen en geesten krijgen we een beter inzicht in hoe de consequenties van de pandemie al lange tijd impliciet aanwezig waren in onze cultuur. Kunnen we het deze keer anders doen? Kunnen we van deze mensen in hun isolement leren hoe wij ons leven moeten inrichten? En kunnen we het isolement zelf een nieuwe betekenis geven en het gaan zien als een daad van empathie en noodzaak?

Deze schilderijen zijn effectief omdat er geïnvesteerd is in de geportretteerden. Investerings in tijd, toestemming, research. In de duw- en trekbewegingen van olieverf op board. In de spanning tussen de koele feiten van documentatie en de rijke ambiguïteit van expressieve toe-eigening. Twee decennia geleden, toen de schilder voor het eerst in aanraking kwam met deze verhalen, waren de geportretteerden nog marginale figuren die ervoor moesten vechten om hun stem hoorbaar te maken. Nu hebben de meesten van ons een lockdownervaring gehad, en hebben we moeten leven met de dreiging van gedwongen isolement. Nu zijn het de zieken die de gezonden het goede voorbeeld kunnen geven voor hun welzijn.

“Om te beginnen moeten we de negatieve ruimte even duidelijk gaan zien als de positieve”, schreef Anne Boyer in maart, “zodat we kunnen begrijpen dat wat we *niet* doen evengoed geweldig en liefdevol is. De taak waarmee we nu worden geconfronteerd is heel vreemd: we moeten in gedachte bij elkaar komen terwijl we elkaar tegelijkertijd op afstand moeten houden. We kunnen dit. Ik schrijf dit omdat ik wil dat het goede in ons alle hatelijke nonsens waarin we nu dreigen te verdrinken zal doorbreken. Ik denk dat het goede kan overheersen, maar ook dat we ons moeten voorbereiden op een uitvergroting van het kwaadaardigste soort kwaad. De tijd waarin het onzichtbare zichtbaar zal worden is ophanden.”

Juli 2020 (vertaling: Marie Louise Schoondergang)